

บทคัดย่อ

ชุดโครงการศึกษาทางเลือกการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยหลวงจากฐานชุมชนสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย เป็นชุดโครงการที่ทำสืบเนื่องจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวง ปี พ.ศ. 2553 ระยะเวลา 12 เดือน โดยเริ่มดำเนินการตั้งเดือนตุลาคม 2552 ถึงเดือนกันยายน 2553 จนได้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สกว. จำนวนทั้งสิ้น 3 โครงการ และยังมีผู้ให้ความสนใจและความจำนงมาเพิ่มเติมในการเข้าร่วมทำวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาท้องถิ่นลุ่มน้ำห้วยหลวง ปัญหาของชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ล้วนเกี่ยวข้องกับความต้องการและลักษณะการใช้ทรัพยากรแตกต่างกัน เมื่อมีการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมไปบ้างแล้วจึงได้พบว่าบางโครงการที่ผ่านมาจากภาครัฐและของชุมชนเองได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านหนึ่ง แต่กลับส่งผลเสียอีกด้านหนึ่งต่อผู้อื่นหรือชุมชนอื่น

จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะกระจายการศึกษาเรื่องลุ่มน้ำห้วยหลวงไปยังชุมชนต้นน้ำและปลายน้ำอย่างทั่วถึงเพื่อจะได้มีองค์ความรู้ที่รอบคอบ รอบด้าน ในการพิจารณา อันจะส่งผลต่อการหยิบยกมาเป็นกรณีศึกษา เป็นข้อเสนอทางเลือกต่อหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาครัฐ ดังภาษีของ สกว. ที่ว่า “สร้างสรรค์ปัญญา พัฒนาประเทศ” โดยมีคำถามวิจัยว่า “ชุมชนลุ่มน้ำห้วยหลวงจะมีทางเลือกอย่างไรในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำโดยทุกฝ่ายได้จัดสรรการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรมและเป็นสุข” ภายใต้วัตถุประสงค์ (1) เพื่อสนับสนุนการค้นหาทางเลือกของชุมชนลุ่มน้ำห้วยหลวง ในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำโดยทุกฝ่ายได้จัดสรรการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรมและเป็นสุข ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม (2) เพื่อรวบรวมและยกระดับการใช้องค์ความรู้จากการศึกษาเกี่ยวกับลุ่มน้ำห้วยหลวงโดยวิธีวิทยาแบบวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เป็นงานทางวิชาการและเป็นที่ยอมรับของภาครัฐและนักวิชาการในท้องถิ่น (3) เพื่อเปิดโอกาสให้องค์กรรัฐและองค์กรส่วนท้องถิ่นเข้ามาร่วมเรียนรู้และสนับสนุนชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวงด้วยองค์ความรู้ท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมและง่ายต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบชาวบ้าน (4) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ว่าด้วยทางเลือกในการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวงที่หลากหลายและเหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรมของคนลุ่มน้ำ

ผลของงานวิจัยในชุดโครงการศึกษาฯ ปี 2554 ที่ผ่านมาก่อเกิดกระบวนการรวบรวมชุดความรู้ในการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวง 4 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ 1 ปัญหาคุณภาพน้ำ มีจำนวน 4 โครงการ ประเด็นที่ 2 กลไกการบริหารจัดการน้ำ มีจำนวน 3 โครงการ ประเด็นที่ 2 กลไกการบริหารจัดการน้ำ มีจำนวน 3 โครงการ ประเด็นที่ 3 การฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำ มีจำนวน 3 โครงการ ประเด็นที่ 4 น้ำท่วมซ้ำซาก จำนวน 1 โครงการ ได้แก่ ประเด็นที่ 1 ปัญหาคุณภาพน้ำ ได้แก่ ปัญหาเรื่องสารเคมีในน้ำที่ได้รับผลกระทบจากสวนมะม่วง ปัญหาน้ำเสียที่เกิดจากการทำสวนยาง และปัญหาน้ำเสียที่เกิดจากการจัดการขยะ ขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่รอยต่อตำบลวัดหลวง และตำบลสร้างนางขาว อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย และการจัดการคุณภาพน้ำในหนองแด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประเด็นที่ 2 กลไกการบริหารจัดการน้ำ ได้แก่ โครงการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการน้ำ

เพื่อการอุปโภคบริโภค โครงการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการน้ำในระบบชลประทานไร่นา และโครงการศึกษากลไกการบริหารจัดการน้ำกรณีนาปรัง *ประเด็นที่ 3* การฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำ ได้แก่ โครงการศึกษารูปแบบการฟื้นฟูและอนุรักษ์ปลาชะโดในอ่างพาน (ห้วยหลวงตอนปลาย) โครงการศึกษาระบบนิเวศปลาห้วยหลวง บ้านสองแพ ตำบลวัดหลวง และ โครงการศึกษาระบบนิเวศที่เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ ลุ่มน้ำสวายรอยต่อน้ำเพ็ญ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี *ประเด็นที่ 4* น้ำท่วมซ้ำซาก ได้แก่ โครงการศึกษาพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากกับทางเลือกในการพัฒนาอาชีพของชาวนา

นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนและการเข้าร่วมเรียนรู้จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐในหลายพื้นที่ เช่น (1) โครงการศึกษารูปแบบในการบริหารจัดการแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างมีส่วนร่วม โดยถนอม อำเคนและคณะ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการทำความสะอาดแหล่งน้ำ 10,000 บาท และ ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการแก้ไขปัญหา น้ำประปาไม่ทั่วถึง เพื่อซ่อมแซมแก้ไขระบบประปาให้ทั่วถึง จำนวน 200,000 บาท เนื่องจากมีนักวิจัยในโครงการเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อเก็บข้อมูลและดำเนินโครงการในช่วงทดลองปฏิบัติการแก้ไขปัญหานักวิจัยไม่เพียงพอ จึงได้ขอการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลดอนกลอย (2) โครงการศึกษารูปแบบการฟื้นฟูและอนุรักษ์ปลาชะโด ในอ่างน้ำพาน (ห้วยหลวงตอนปลาย) กรณีศึกษาบ้านไทยสวรรค์ หมู่ที่ 12 ตำบลสร้างคอม อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี โดย ฉลอง เกษนัสและคณะ หัวหน้าโครงการเป็นที่ปรึกษาเทศบาลตำบลสร้างคอม ได้รับการสนับสนุนเรื่องสถานที่การจัดประชุมและการจัดนิทรรศการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในงานประจำปีของอำเภอสร้างคอม ทีมวิจัยเป็นเกษตรอำเภอ สนับสนุนเรื่องกระดาษ หมึกปริ้น วัสดุสำนักงาน และวัสดุในการจัดประชุม รวมทั้งสถานที่ในการจัดประชุม และนอกจากนี้ยังมีทีมวิจัยเป็นปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาสะอาด ได้รับสนับสนุนเรื่องข้อมูลอ่างพาน การจัดทำแผนที่และจัดทำสื่อของโครงการวิจัย ในการจัดสัมมนาพรานปลาเพื่อจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาและการจัดประชาคมในพื้นที่ 3 ตำบลรอบอ่างพาน ได้รับความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสมาชิก อปท.ในพื้นที่สนับสนุนการจัดกระบวนการดังกล่าว รวมทั้งรับข้อเสนอและกฎกติกาเกี่ยวกับแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาเข้าสู่กระบวนการทำข้อบัญญัติท้องถิ่น (3) โครงการศึกษาทางเลือกการผลิตมะม่วงปลอดภัย กรณี กลุ่มผู้ปลูกมะม่วงตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยสุวิทย์ ศรีด้วงและคณะ ได้รับการสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกุดหมากไฟให้ใช้สถานที่จัดประชุม และสนับสนุนเรื่องความรู้และข้อมูลเรื่องสารเคมีในเลือดของเกษตรกร และให้บริการตรวจสารเคมีในเลือด องค์การบริหารส่วนตำบลกุดหมากไฟสนับสนุนเจ้าหน้าที่เกษตร มาร่วมเป็นนักวิจัย และสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ในการสอยมะม่วง

นอกจากนี้โครงการอื่นๆ ยังอยู่ระหว่างการดำเนินโครงการวิจัย ซึ่งคาดว่าจะสร้างการมีส่วนร่วมและเกิดการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนักวิชาการในระยะต่อไป